

Оксана ПАНЬКО,

викладач кафедри міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет», здобувач кафедри світової літератури Львівського національного університету імені Івана Франка (Україна, Ужгород) o_panki3876@ukr.net

КОНЦЕПТ ЧИТАЧА В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ: ТРАКТУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВЦІВ

У статті подано аналіз розвитку дослідження поняття читач на українському просторі, до уваги взято окремі праці вітчизняних науковців, які трактують таке явище. У контексті розвідки акцентовано на тлумаченні поняття дорослий та читач-дитина, названо константи рецептивної теорії, що є припустимі для аналізу наукової категорії читача загалом.

Ключові слова: наукова категорія читач, дорослий читач, читач-дитина, рецептивна теорія, авторська інтенція, текстуальні стратегії.

Лит. 14.

Oxana PANKO,

lecturer of International Communications Department, SHEU «Uzhhorod National University», researcher of World Literature Department, Lviv National Ivan Franko University (Ukraine, Uzhgorod) o_panki3876@ukr.net

THE READER CONCEPT IN UKRAINIAN LITERATURE STUDY: THE NATIONAL SCIENTISTS INTERPRETATION

In the article it is given the research development analysis of the reader concept in Ukraine, the works of some Ukrainian scientists who analyse this concept are paid attention to. The author stresses on the interpretation of the concept adult and child-reader, the constants that explains this phenomena are given.

Key words: scientific category reader, adult reader, child-reader, the theory of reception, the author's intention, text strategies.

Ref. 14.

Оксана ПАНЬКО,

преподаватель кафедры международных коммуникаций ГВУЗ «Ужгородский национальный университет», кафедра мировой литературы Львовского национального университета имени Ивана Франко (Украина, Ужгород) o_panki3876@ukr.net

КОНЦЕПТ ЧИТАТЕЛЯ В УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ: ТРАКТОВКА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ

В статье дан анализ развития исследования понятия читатель на украинском пространстве, во внимание взято исследования некоторых украинских ученых, которые анализируют это явление. В контексте работы сделан акцент на анализе понятий взрослый и читатель-ребенок, названы константы рецептивной теории, которые могут быть использованы для характеристики научной категории читателя в целом.

Ключевые слова: научная категория читатель, взрослый читатель, читатель-ребенок, рецептивная теория, авторская интенция, текстуальные стратегии.

Лит. 14.

Постановка проблеми. Простежуємо подібність положень у трактуванні категорії читача та поняття рецепції зарубіжними та вітчизняними вченими. У нашому дослідженні спробуємо спинитися на поглядах українських науковців щодо категорії дорослого та читача-дитини, окреслити стан дослідження явища читача на вітчизняному просторі. Крім того, актуальним у нашому доробку є виокремлення маловивченого поняття читача-дитини. Тому й поєднаємо трактування дорослого та молодшого читача (читача-дитини) і проаналізуємо розвиток наукової категорії читача загалом.

Аналіз досліджень. Тлумачення постаті читача на українському просторі стало особливо актуальним у період існування незалежної держави. Науковці досліджували цей феномен (читача) з різних позицій: В. Т. Боднар, Р. А. Бубняк, І. В. Папуша, О. М. Царик, Б. С. Чуловський, М. М. Шимчишин вивчали історію розвитку рецептивної теорії на Україні. Н. М. Шляхова та колектив кафедри теорії літератури ОНУ ім. І. І. Мечникова працюють над дослідження рецепції-інтерпретації художнього тексту. Грунтовними у розкритті рецептивного середовища вважаємо розвідки О. В. Червінської. Конструктивною у розумінні дослідження самого поняття читач, висвітлення складових, що трактують це поняття зробила М. О. Зубрицька. Однак специфіка сприйняття дитини-читача – проблема малодосліджена і опирається здебільшого на вивчення розуміння понять представлених у тексті, дослідження його поезики.

Мега статті полягає в спробі висвітлити розгортання концепту читача в Україні у єдності трактування дорослого та читача-дитини. Відповідно до мети пропонуємо вирішення наступних завдань:

- 1) виокремити етапи вивчення наукової категорії читача в Україні, окремі константи, що пояснюють рецептивне коло читача;
- 2) проаналізувати окремі праці, де є трактування поняття читача;
- 3) порівняти тлумачення вітчизняними науковцями категорії дорослого та читача-дитини.

Виклад основного матеріалу. Умовно ми виокремили три етапи розвитку рецептивної теорії на вітчизняному просторі. Перший етап вивчення теорії читацького сприйняття в Україні сягає ще XIX ст. і тісно пов'язаний із іменами О. Потебні та І. Франка. Другий етап охоплює напрацювання таких учених, як М. Ігнатенко, Г. Клочек, Г. Сивокінь. Вважаємо справедливим на цьому рівні вказати на резонні зауваження М. Зубрицької, яка зазначає: «Українське літературознавство у вивченні проблем взаємодії тексту з читачем мало свої особливості та чітку еволюційну послідовність, яка під тиском надмірної ідеологізації обірвалася наприкінці 20-х років минулого століття, так і не зумівши перетворитися у зрілу теоретичну модель чи систему» [2, 8–9]. Таке твердження є слушним. У своїй розвідці ми спробуємо продемонструвати і порівняти рівень вивченості поняття читач на обох етапах, вкажемо на змістовність трактувань. На третьому етапі розвитку категорії читача – початок XXI ст. – у працях таких дослідників, як Р. Т. Гром'як, М. О. Зубрицька, О. В. Червінська та ін. спостерігаємо значне розширення тлумачення постаті автора та читача, а також виокремлення категорії українського читача.

Досягнення О. Потебні (1835–1891) стосуються дослідження сили слова. Вчений говорив про впливовість мови, що є складовою рецептивного середовища, а також надавав значної ваги творчій лабораторії автора, авторській інтенції. Позиція автора, на думку О. Потебні, розкривається через його усвідомлення «присутності» читача під час творіння, оскільки митець повинен знати та постійно перевіряти «силу і зрозумілість» своїх слів тими, кому вони призначені [13, 103]. Відтак майстер слова спонукає читача до продукування змісту через внутрішню форму слова. Ідею про внутрішній зміст слова

Панько О. Концепт читача в українському літературознавстві...

О. Потебня розкрив у праці «Думка і мова» (1892), де обґрунтував поняття зв'язку мови та мислення. Силу внутрішньої форми слова фахівець розумів у її здатності «жити» впродовж поколінь, адже слово здатне нанизувати купу значень, які творяться через власний досвід читача.

Взявши до уваги ключові константи тверджень О. Потебні, можемо припустити як рецептивну парадигму дорослого так і читача-дитини, однак зважимо на явище індивідуальності, що заперечує будь-який поділ. Читацька міра продукування змісту дитиною є більш прогнозованою: поняття внутрішньої форми слова розкриває ті значення, котрі вона може надати слову з огляду на вікові та психологічні чинники, соціально-культурне середовище, вивчення творчості автора демонструє відповідну інтерпретацію, оскільки письменник передбачає читацьке світосприйняття через призму свого творення.

На нашу думку, О. Потебня започаткував на українському просторі розвиток теорії читача і його ідеї стали засадничими для подальшого розвитку рецептивної теорії на українському просторі.

Фахівці рецептивної теорії в Україні Р. Гром'як, М. Ігнатенко, Г. Клочек, Н. Шляхова, автори колективної монографії «Літературознавча рецепція та компаративістичний дискурс» (2004), описують також внесок (1856 – 1916) у теорію сприйняття І. Франка, автора низки статей з літературної рецепції («Із секретів поетичної творчості», «Леся Українка»).

Зазначимо, що І. Франко увиразнював позицію митця. У його розумінні, сон та фантазія виступають як «керуючий» елемент у процесі творення. Український вчений так пояснював закономірність творчого акту: «творення образу припадає не на сам період збудження, пошуку, хвилювання, а на кінець його» <...> відтак процес творення образу завершує собою певний період розвитку митця, «служить поворотним моментом його душевного життя» [13, 101].

І. Франко запропонував низку термінів, що описують рецептивне середовище. Він розумів поезику як «комбінацію упорядкування митцем конкретних образів, ті художні засоби тексту <...> що сприяють впливовості тексту на читача, демонструють його поезику сприйняття, сприяють активізації рецептивного процесу звернених на публіку...» [6, 22]. Таке твердження демонструє Франкове бачення співучасті реципієнта у творенні змісту. Обґрунтовуючи поняття поезики, учений увиразнював поняття «поетичної техніки», що розуміємо як текстуальні стратегії, які конструюють читацьке сприйняття. У цьому аспекті колектив авторів монографії «Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс» вказують на дотичність його поглядів до естопсихології Е. Еннекена, згідно з якою останній трактував рецептивний процес як протилежний творенню автором. І. Франко, не будучи знайомий із доробком французького критика, вперше на українському просторі пояснив феномен естопсихології, зауважив, що творення реципієнта є не менш значущим, ніж авторська діяльність і визнав за читачем роль співтворця.

Константами, на яких акцентує І. Франко, є авторська діяльність, пропозиція термінів, що описують рецептивне середовище («поетична техніка», «естетика», «перцепція», «сприйняття» тощо [6, 23]), поняття «естопсихології».

Послугуючись теоретичними твердженнями творця дитячих казок та науковця І. Франка, спробуємо проаналізувати рецептивне середовище дитини. За основу своїх творів письменник брав народні сюжети, відтворював давні світові сюжети, «творчо переосмислив, художньо трансформував, модифікував, ідейно збагатив, розширив їх науково-пізнавальні аспекти» [8, 134]. Вітчизняні автори, які досліджували творчість І. Франка у цьому аспекті (Марія Масловська, Галина Сабат, Наталія Тихолоз), відзначають також його розуміння дитячої психології. Це продемонстровано Франковою категоризацією

казок. Казки про тварин – переважно для молодшого шкільного віку, водночас як «Як звірі правувалися з людьми» – для підліткового, і навіть можемо зарахувати до категорії книжок із подвійною адресацією. Новаторством І. Франка, на нашу думку, є відмінне поєднання розважального аспекту та дидактики, позбавленої надмірного моралізаторства, розуміння категорії критиків (дитячої), що надто відчутна до фальшу, та вміння написати зрозумілою (у значенні не рідною, а з огляду на представлення світу очима дітей) для свого читача мовою, що й проявляється у його творах. На наш погляд, творчість митця як дитячого письменника можна трактувати через призму запропонованих Каменярем теоретичних понять.

Поняття «авторської інтенції», «впливовості тексту», трактовані І. Франком, О. Потебнею, як і внутрішньої сили слова, текстуальних стратегій, прогнозування рецептивного середовища дитини, застосування термінів, що описують читацьке сприйняття, є тим фундаментом, завдяки якому надалі вітчизняні науковці конструюють рецептивну теорію.

Однією з перших розвідок наступного етапу вивчення категорії читача на вітчизняному просторі, яку пропонуємо охарактеризувати, є «Художня література і читач» (1971) Г. М. Сивоконя (1931 – 2014). Тут фахівець намагається обґрунтувати позицію читача з огляду на конкретно-соціологічні спостереження. Науковець пропонує дати аналіз рецепції-інтерпретації, спираючись на опрацювання анкет відвідувачів бібліотек, а також демонструє спостереження, представлені Д. Баликою, К. Довганем, Я. Керекезом, Н. Фрідьєвою. Серед елементів читацького сприйняття були такі: що подобається/не подобається, що читають представники різних соціальних груп/верств населення, укладання списку популярних книжок. Г. Сивокінь вирізняє у цьому аспекті дослідження російського вченого Миколи Рубакіна, вказує на переваги «синтетичного способу вивчення читача» [9, 32]. Відмінним у доробку Г. Сивоконя є виділення ним поняття масовості в літературі, котре він трактує як незмінну складову смаків сучасного суспільства. У цьому контексті він виокремлює «якісні» та «неякісні» твори і застерігає, що, коли читач «диктує», що писати, то «літературі у такий спосіб недовго дійти і до прагнення «підстроїтися» до читача, запобігти перед ним заради того, власне, аби вижити» [9, 128], і в результаті втрачаємо як митця, так і його адресата.

На жаль, Г. Сивокінь не акцентує на дослідженні рецептивного середовища, не пропонує вивчати ті механізми, що формують читацьке сприйняття, але пропонує досліджувати читацьку аудиторію, щоб виокремити якісний пласт творів. Отож твердження Г. Сивоконя є доповнюючими до трактування рецепції.

М. А. Ігнатенко у праці «Читач як учасник літературного процесу» (1980) розтлумачив явище «діалектичної взаємодії», пояснив взаємовплив автора-читача та тексту-читача. Він вважає: «Естетичне сприймання є, з одного боку, внутрішнім моментом художньої творчості, а з другого – його завершенням; саме з цього слід виходити, коли йдеться про участь читача у творчому акті письменника і в літературному процесі взагалі» [3, 55]. Портрет свого читача митець вимальовує у персонажах «з якими він ідентифікує своє людське «Я»<...> і відтак «ідентифікує власні інтереси з цінностями певної суспільної групи чи класу» [3, 94–95]. Тривалість діалогу між автором-читачем уможливує реакція реципієнта, котрий, відповідно, здатен впливати на митця таким чином, що спонукає останнього до визначення творчого напрямку. Отже, наскрізною позицією М. Ігнатенка щодо постаті автора є його постійний діалог зі своїм читачем, його присутність під час творення та їх взаємовплив. Вчений пояснює: «читач <...> не продукує нові образи, він тільки вносить до їхньої об'єктивності свої суб'єктивні елементи – домислює їх так, як підказує його естетичний ідеал насамперед, а потім – художній та життєвий досвід» [3,

117]. Згадаємо, у цьому контексті О. Потебня вважав перцепцію продуктивним процесом, у той час як М. Ігнатенко пропонує «творчу репродукцію». Оскільки цими різними поняттями названий, по суті, той самий процес, то за змістом вони тотожні.

Проміжною ланкою між автором та читачем є текст. М. Ігнатенко у цьому аспекті виокремлює поняття текстуальних стратегій та зазначає, що текст здатен «виступати в ролі імпульсів, що породжують у сприймаючому мозку відповідні образи» [3, 110]. Читач дешифрує текст відповідно до своїх індивідуальних здібностей, а текстові складові скеровують його інтерпретацію.

М. Ігнатенко зосередив увагу на категорії дорослого читача. Щодо читача-дитини, то, на нашу думку, поняття «творчої репродукції» та текстуальних стратегій також уможливує окреслення меж її інтерпретаційного процесу, і максимально у цьому розумінні є і роль автора.

Описуючи модель сприйняття, котру пропонує М. Ігнатенко, визнаємо, що існує ще багато чинників, котрі доповнюють рецептивне коло, однак відзначимо значущість поняття «діалектичної взаємодії». Науковий доробок фахівця містить переконання стосовно цілісності ланцюга «автор–текст–читач» для аналізу рецептивного кола як дорослого читача, так і читача-дитини.

Аналізуючи другий етап розвитку теорії читача, ми вважаємо доцільним відзначити доробок Г. Д. Клочка. У «Поетиці і психології» (1990) він обґрунтовує поняття «рецептивна поетика», яке є ключовим для аналізу процесу сприйняття. Під цим терміном Г. Клочек розуміє «нову наукову дисципліну, що здатна вивчати секрети художності з позицій сприймання літературного твору» [4, 8] і вважає, що саме рецептивна поетика й описує феномен художності.

Фахівець вирізняє потребу вивчення творчої лабораторії митця, що дозволяє простежити вираження художнього сенсу (смислу) та художнього впливу. Він наполягає: «Літературознавець зможе успішно вивчати поетику твору з позицій його сприймання тільки за умови, якщо він добре орієнтується в психології художньої творчості» [4, 25]. Спроба вивчення творчої лабораторії дитячого письменника, до прикладу, дає змогу «посереднику» (розуміємо: редактор, учитель, батьки, рідше – критик) передбачити сприйняття адресата. Автор, що апелює до дітей, зазвичай відчуває міру/ ступінь розуміння своїх читачів. Проте надмірне занурення у творчу лабораторію письменника може призвести до зворотного – засудження та заборони його текстів. Часто дорослий (критик), обґрунтовуючи всю складність творчих потуг та розкриваючи особистість автора, не розуміє, що дитина-читач, у першу чергу насолоджується впливом тексту, а не сприймає кореспондвані текстом якісь психологічні відхилення/ підсвідомі бажання митця.

Г. Клочек, як і інші дослідники рецептивної теорії, наголошує на понятті текстуальних стратегій. Автор вирізняє сугестивні прийоми, які здатні створити певне емоційне враження. Науковець акцентує на поєднанні надбань літературознавства та психології для опису сприйняття. Він визнає за психологічним методом точність опису рецептивного кола, оскільки величезної ваги надає таким поняттям, як свідомість, уявлення, уява, фантазія, пам'ять, емоції тощо. На нашу думку, саме через описовість цих чинників можна доповнити трактування рецептивного кола дитини-читача. Завдання письменника у цьому розумінні уміти поєднати «зовнішню простоту з дуже високою художньою інформативністю» [4, 34], через діалог донести не тільки зміст, а і впливати, сприяти розвитку та нагромадженню досвіду читачем.

Підсумовуючи, зазначимо: новизна та актуальність дослідження Г. Д. Клочка полягає у застосуванні поняття «рецептивна поетика», демонстрації необхідності поєднати

літературознавчі та психологічні методи для ґрунтовного витлумачення рецептивного середовища, пропозиції щодо вирізнення сугестивних прийомів, котрі пояснюють тлумачення сприйняття як дорослого так і читача-дитини.

Аналізуючи другий етап дослідження категорії читача, ми не можемо засвідчувати наявність фіксованої рецептивної моделі, однак вирізнення цього явища уже є вагомим досягненням. Розвиток зазначеної проблеми послужив втіленням у подальших працях третього періоду (кін. XX – поч. XXI ст.). Це – епоха нових тлумачень. Сучасний етап представлений науковим доробком таких учених, як Р. Гром'як, І. Зварич, М. Зубрицька, І. Папуша, О. Червінська Н. Шляхова та ін., що дає підставу говорити про український напрям розвитку рецептивної теорії та дозволяє нам витлумачити поняття дитина-читач.

На нашу думку, варто почати з опису напрацювань О. В. Червінської, оскільки вона вирізнила проблему рецептивного дискурсу детальніше. Авторка у розвідці «Рецептивна поетика. Історико-методологічні та теоретичні засади» (2001) репрезентувала свій погляд на «сенс та методологічні повноваження рецептивної поетики як поетики сприйняття художньої спадщини» [11, 2]. Відмінність її трактування (від поетики Г. Клочека) в тому, що О. Червінська наголошує: «Рецептивна поетика – саме те, що може становити форму філологічного опису і аналізу певного факту літературного життя, чи, точніше, – літературного процесу, що розуміється в його сутнісних проявах під індивідуально обумовленим дослідницьким кутом зору» [11, 37]. Науковець визнає: текст народжується з позицій читача, за ним є вибір мети прочитання та ступінь «сваволі», яка визначає рецептивно-інтерпретаційні межі.

У своєму доробку О. Червінська, деталізуючи явище рецептивної поетики, вказала на виокремлення цього поняття на українському просторі (термін «поетика» тлумачив ще І. Франко, а Г. Клочек запропонував поняття «рецептивна поетика») та акцентувала на умовах прочитання, що визначають сприйняття. Таке бачення науковець розвинула надалі у колективній праці «Психологічні аспекти актуальної рецепції тексту: теоретико-методологічний погляд на сучасну практику словесної культури» (2009), що заслуговує на особливу увагу.

На нашу думку, конструктивними у трактуванні рецептивного процесу є перелік положень, на котрі вказала О. Червінська: «внутрітекстова інтерпретація» (термін Мерегаллі), «історизм сприйняття» та «гул мови» [12, 43–44], що дають можливість звизити межі рецептивного кола. Погодимось з О. Червінською, що явище рецепції може подаватися лише у «першому наближенні» [12, 100], оскільки воно набирає шоразу нових ознак і «конститується науковою свідомістю, хоча і не завжди усвідомлено, проте, в той чи інший спосіб постійно» [12, 100].

Прикметним у її дослідженні є зауваження щодо присутності критика між текстом та читачем. У контексті дитячої літератури присутність фахівця (розуміємо дорослого: педагога, батьків) є необхідною, щоб допомогти читачеві окреслити контури складного для розуміння тексту, проте не пропонувати власне його тлумачення.

На нашу думку, важливим у праці О. Червінської є витлумачення наступних термінологічних словосполучень: «рецептивна теорія», «рецептивний аналіз», «рецептивна поетика» тощо та демонстрація практичного застосування рецептивної теорії. Фахівець представила результати трактування вірша «Купила мама коника» (народний варіант) студентами Чернівецького національного університету і пояснила особливості тлумачення цього тексту [12, 83–91], довівши, що «реальне збагачення тексту можливе й за рахунок психологічної реакції на сказане й одноразово потенційно сховане у письмі – цінність цієї ситуації у тому, що читач не тільки здійснює таким чином текст, але й здійснює себе у цьому тексті» [12, 93], оскільки опирається саме на свій досвід та власне світобачення.

Панько О. Концепт читача в українському літературознавстві...

Значущою у контексті тлумачення теоретичних проблем, пов'язаних із дискурсом читача та читання на українському просторі, є праця М. О. Зубрицької «Homo legens: читання як соціокультурний феномен» (2004).

Ми спинимося на тих змістовних аспектах у дослідженні М. Зубрицької, завдяки яким можна пояснити категорію читача-дитини. Фахівець виокремила такі поняття, як інтенційність (текстова чи авторська), знак (дешифрування кодів/субкодів у тексті) та відкритість твору (невичерпність трактування). Саме такі складові опинилися, на думку науковця, у центрі дослідження літературознавчих студій ХХ ст.

Демонструючи аналіз постаті читача, фахівець доводить: труднощі опису цієї категорії спричинені відсутністю термінологічного апарату. Тому вона пропонує наголосити на понятті виміру сприйняття: зовнішньому та внутрішньому. Перший стосується історичного виміру: «життя» творів впродовж часу, вивчення читацьких смаків, вплив на реципієнтів. Другий важче пояснити, бо надто складно теоретично осягнути та «зафіксувати» особливості впливу на читача, виявити «естетично значущі структури чи системи значень» [2, 179]. Крім того, важливим чинником формування змісту є «безпосередність емоційного діапазону читачів, їхня рецепційна настроєність та рецепційна настанова» [2, 183], іншими словами, умови прочитання та індивідуальність кожного читача. Погоджуючись з таким твердженням, зазначимо: сприйняття читача-дитини також можемо трактувати крізь призму зовнішнього та внутрішнього сприйняття. Тлумачення «історичного» (зовнішнього) виміру «життя» творів простежує становлення читача-дитини, дозволяє виокремити спільність та відмінність сприйняття різними поколіннями, зрозуміти природу формування світосприйняття через книжку. Щодо внутрішнього виміру, то читацьку рецепцію дитини також складно зафіксувати, адже, умовно кажучи, образ пташки чи образ лісу у кожного свій.

Пояснюючи явище неординарності читацької аудиторії, М. Зубрицька виокремлює поняття ідентичності та самоідентичності, де ключовим є ідентифікація реципієнта з персонажем, та пропонує ймовірність пояснення читацької позиції через ототожнення зі світом персонажів. Саме такий факт припускає і прогнозоване сприйняття читача-дитини. Як зазначає Джозеф Еплард, котрий вивчав постать читача-дитини, «персонажі/характери наділені зрозумілими рисами, тому їх легко упізнати читачеві» [14, 62], крім того, він вважає: пропонується у творах поведінка героїв є повторюваною, що дозволяє звизити межі сприйняття, а відтак оцінити та проінтерпретувати сприйняття. Тому твердження М. Зубрицької стосовно ототожнення є одним з головних аспектів, котрі дозволяють зрозуміти читацьку позицію (у нашому випадку – позицію читача-дитини) з огляду на поняття ідентифікації та самоідентифікації.

Прикметно, що М. Зубрицька у своїй розвідці наголошує на необхідності дефініціювання читача, і тому дає розлогий аналіз досягнень зарубіжних науковців, які рекомендували свої терміни: «імпліцитний читач», «реальний читач» (В. Ізер), «зразковий читач» (У. Еко), «архічитач» (М. Ріффатер), «поінформований читач» (С. Фіш) [2, 219–234], читацька ієрархія, запропонована Германом Гессе. З іншого боку, М. Зубрицька акцентує на тому, що «як, за допомогою яких механізмів, засобів і прийомів у кожному тексті виявити присутність цього читача...» [2, 234]. Такі твердження вкотре доводять всю складність опису рецептивної моделі, що пояснює, чому рецептивна теорія досі залишається у статусі аксіоми. Зазначимо лише: подана ситуація вимагає залучення інших дисциплін, що не обмежується тільки літературознавчими дослідженнями, але в такому випадку вже виникає проблема розуміння та вміння витлумачити текст з різних позицій і вміння поєднати їх.

Ми вважаємо, що дослідження М. Зубрицької особливо варте уваги, оскільки вона вперше на українському просторі подала аналіз трактування читача як наукової категорії, докладно описала ті константи, що пояснюють цей феномен. У контексті літератури для дітей розвідка М. Зубрицької є винятковою у тому розумінні, що дозволяє запозичити ті константи трактування категорії читача, спільні для дорослого і для читача-дитини, а саме: інтенційність, знак та невичерпність твору; зовнішній та внутрішній виміри сприйняття, поняття дефініцій читача.

Значущим у контексті нашого дослідження є напрацювання Романа Гром'яка (1937 – 2014). Нам імponує його ідея якості рецепції як особливості читацького досвіду, про що він вказав у навчальному посібнику «Літературознавча компаративістика» (2002). Р. Гром'як наголошував на ролі перекладача у формуванні рецепції, вказував на «новій якості філологічного мислення» (компаративістичного) [5, 254].

У контексті нашого дослідження роль перекладача є особливо значимою, оскільки він (перекладач) мусить «асимілювати» оригінальний твір до нового культурного середовища. Перед ним стоїть завдання поєднати «букву та дух» при перекладі та інтерпретувати таким чином, щоб твір був сприйнятий «іншим» (читачем перекладеного твору) рецепієнтом. На нашу думку, складність завдання перекладача літератури для дітей зумовлена потребою врахувати досвід читача і вмінням зробити його «оригінальним». Якщо перекладач досягає такої мети – це гарантує успіх твору у новому середовищі.

Висновки. Підсумовуючи досягнення вчених сучасних дослідників, зазначимо: у цей період простежуємо динаміку у дослідженні рецептивного дискурсу загалом. До вивчення такого питання зверталися такі учені, як В. Т. Боднар, Р. А. Бубняк, І. В. Папуша, О. М. Царик, Б. С. Чуловський, М. М. Шимчишин, котрі описували історичність розвитку феномену сприйняття на українському просторі, запропонували власне (українське) тлумачення сприйняття, відмінне від «західного». Л. В. Анісімова, О. М. Шумська вивчали досягнення зарубіжних представників рецептивної естетики, Н. М. Шляхова окреслювала досягнення О. Потебні та І. Франка. Новим є дослідження А. Бойчук, яка вперше порушила питання дитячої рецепції і розкрила її через поняття трансгресії [1].

Звичайно, наш огляд досліджень вітчизняних науковців, чії праці демонструють вивчення постаті читача та рецептивного акту, не претендує на вичерпність, але у їх доробку спостерігаємо чималі досягнення. Хоча поняття читача-дитини є і донині маловивченим, проте, послуговуючись розвідками згаданих учених, можемо застосувати їхні твердження як засадничі для пояснення поняття «дитина-читач» та описати її рецептивне коло.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойчук А. Р. Рецептивна трансгресія: літературний текст у дитячій свідомості : автор. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.06. / А. Р. Бойчук. – Чернівці, 2014. – 17 с.
2. Зубрицька М. О. Homologens: читання як соціокультурний феномен / М. О. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2004. – 352 с.
3. Ігнатенко М. А. Читач як учасник літературного процесу / М. А. Ігнатенко. – К. : Наукова думка, 1980. – 172 с.
4. Ключек Г. Д. Поетика і психологія / Г. Д. Ключек. – К. : Знання, 1990. – 48 с.
5. Літературознавча компаративістика: навчальний посібник / [ред. Р. Т. Гром'як., упоряд. : Р. Т. Гром'як, І. В. Папуша]. – Тернопіль : РВВ ТДПУ, 2002. – 331 с.
6. Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс / [ред. : Р. Гром'як, І. Папуша]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 378 с.
7. Огар Е. І. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби) / Е. І. Огар. – Львів : Світ, 2012. – 320 с.

Панько О. Концепт читача в українському літературознавстві...

8. Сабат Г. Іван Франко і дитяча література : теоретичні проблеми функціонування та рецепції казок про тварин / Г. Сабат // Література. Діти. Час. Вісник центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Рівне : Дятлик М., 2013. – Вип. 4. – С. 131–138.
9. Сивокінь Г. М. Художня література і читач. З досвіду конкретно-соціологічних спостережень / Г. М. Сивокінь. – К. : Наукова думка, 1971. – 148 с.
10. Тихолоз Н. Франкові казки для малят: етика і поетика / Н.Тихолоз. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.lnu.edu.ua/pdf>
11. Червінська О. В. Рецептивна поетика. Історико-методологічні та теоретичні засади : навч. пос. / О. В. Червінська. – Чернівці : Рута, 2001. – 56 с.
12. Червінська О. В. Психологічні аспекти актуальної рецепції тексту : теоретико-методологічний погляд на сучасну практику словесної культури : наук. пос. / О. Червінська, І. Зварич, А. Сажина. – Чернівці : Книги – XXI, 2009. – 284 с.
13. Шляхова Н. Український контекст рецептивної естетики (автор і читач у теорії словесної творчості О. Потебні та І. Франка) / Н. Шляхова // Збірник наукових праць «Проблеми рецепції та інтерпретації». – Одеса : вид-во ОНУ ім. І. Мечникова, 2012. – С. 96–105.
14. *Becoming a reader. The experience of Fiction from Childhood to Adulthood* / by J. A. Appleyard, S. J. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 228 p.

REFERENCES

1. Bojchuk A. R. *Receptivna transgresija: literaturnij tekst u ditičahij svidomosti* : avtor. dis. ... kand. filol. nauk : spec. 10.01.06. / A. R. Bojchuk. – Chernivci, 2014. – 17 s.
2. Zubric'ka M. O. *Homolegens: chitannja jak sociokul'turnij fenomen* / M. O. Zubric'ka. – L'viv : Litopis, 2004. – 352 s.
3. Ignatenko M. A. *Chitach jak uchasnik literaturnogo procesu* / M. A. Ignatenko. – K. : Naukova dumka, 1980. – 172 s.
4. Kloček G. D. *Poetika i psihologija* / G. D. Kloček. – K. : Znannja, 1990. – 48 s.
5. *Literaturoznavcha komparativistika: navchal'nij posibnik* / [red. R. T. Grom'jak., uporjad. : R. T. Grom'jak, I. V. Papusha]. – Ternopil' : RVV TDPU, 2002. – 331 s.
6. *Literaturoznavcha recepcija i komparativistichnij diskurs* / [red. : R. Grom'jak, I. Papusha]. – Ternopil' : Pidruchniki i posibniki, 2004. – 378 s.
7. Ogar E. I. *Ditjacha kniga v ukrajins'komu sociumi (dosvid perehidnoї dobi)* / E. I. Ogar. – L'viv : Svit, 2012. – 320 s.
8. Sabat G. Ivan Franko i ditičaha literatura : teoretichni problemi funkcionuvannja ta recepcii kazok pro tvarin / G. Sabat // *Literatura. Diti. Chas. Visnik centru doslidzhennja literaturi dlja ditej ta junactva*. – Rivne : Djatlik M., 2013. – Vip. 4. – S. 131–138.
9. Sivokin' G. M. *Hudozhnja literatura i chitach. Z dosvidu konkretno-sociologichnih sposterezhen'* / G. M. Sivokin'. – K. : Naukova dumka, 1971. – 148 s.
10. Tiholoz N. *Frankovi kazki dlja maljat: etika i poetika* / N. Tiholoz. – [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do statii : <http://www.lnu.edu.ua/pdf>
11. Chervins'ka O. V. *Receptivna poetika. Istoriko-metodologichni ta teoretichni zasadi* : navch. pos. / O. V. Chervins'ka. – Chernivci : Ruta, 2001. – 56 s.
12. Chervins'ka O. V. *Psihologichni aspekti aktual'noї recepciji tekstu : teoretiko-metodologichnij pogljad na suchasnu praktiku slovesnoї kul'turi* : nauk. pos. / O. Chervins'ka, I. Zvarich, A. Sazhina. – Chernivci : Knigi – HHI, 2009. – 284 s.
13. Shljahova N. *Ukrajins'kij kontekst receptivnoї estetiki (avtor i chitach u teoriji slovesnoji tvorchosti O. Potebni ta I. Franka)* / N. Shljahova // *Zbirnik naukovih prac' «Problemi recepciji ta interpretaciji»*. – Odesa : vid-vo ONU im. I. Mechnikova, 2012. – S. 96–105.
14. *Becoming a reader. The experience of Fiction from Childhood to Adulthood* / by J. A. Appleyard, S. J. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – 228 p.

Статтю подано до редакції 26.02.2015 р.